

«Тасдиқ мекунам»

Ректори Донишгоҳи славянии Россия
ва Тоҷикистон, доктори илмҳои
иқтисодӣ, профессор Файзулло
Машираб Курбоналӣ

соли 2024

ТАҚРИЗИ

муассисаи пешбар – Донишгоҳи славянии Россия ва Тоҷикистон ба диссертатсияи Мирзоалиева Шукрона Эмомалиевна дар мавзӯи «Вижагиҳои тарҷумани соматизмҳо дар матнҳои бадеии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ (дар асоси маводи «Гулистон»-и Саъдии Шерозӣ ва тарҷумаҳои англисии он)», ки барои дарёфти дараҷаи илмии доктори фалсафа (PhD) – доктор аз рӯйи ихтисоси 6D021300 – Забоншиносӣ (6D021302 – Забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ, қиёсӣ ва муқоисавӣ).

Дар замони муосир, ҳалли масъалаҳои муоширати байнифарҳангӣ ва, бахусус, масъалаҳои марбут ба мубодилаю бархурди фарҳангҳо бо якдигар, ки дар тағйири тасвири забонии қавму миллатҳо ва халқиятҳои гуногун нақши муайяно бозӣ мекунад, яке аз мавзӯи муҳимми забоншиносии муосир, хусусан, забоншиносии фарҳангӣ, қавмӣ, шинохтӣ ва равонӣ маҳсуб меёбад.

Дар қатори масъалаҳои муҳимме, ки дар тарҷуманигорӣ мавқеи калидӣ касб намудаанд, тарҷумани соматизмҳо дар асоси матнҳои бадеӣ низ хеле муҳим арзёбӣ мегарданд. Соматизмҳо дар тамоми воҳидҳои забонӣ – дар нутқи ҳаррӯзаи мардум, дар воҳидҳои фразеологӣ, дар зарбулмасалу мақолҳо ва таркибҳои гуногун хеле фаровон қорбаст мешаванд. Тасаввуроти инсон дар бораи олами атроф, ҷаҳони ботинӣ ва ҷаҳолияти равонии ӯ дар соматизмҳо хеле барҷаста ифода меёбад. Ҳар шахс дорои эҳсосоте ҳаст, ки он тавассути ҳиссиёт ва узвҳои баданаш ба ӯ зоҳир мешавад. Танҳо узвҳои бадан, ки симои соматикӣ одамро ифода мекунад, метавонанд вижагиҳои эҳсосоти инсонро тавассути забон нишон диҳанд. Ҷаҳони атрофро тавассути ҷисми инсон доништан осонтар аст. Вобаста ба ҳамин, соматизмҳо дар матнҳои гуногуни бадеӣ низ мақоми маҳсус дошта, барои пуробаранг ва тобиши гуногуни маъноӣ пайдо намудани он ба таври фаровон истифода мегарданд. Ҳамаи он обурнагӣ ва тобишҳои маъноӣ тасвири забонии ҷаҳони соҳибзабоноро ташкил медиҳанд, ки ин гувоҳест ба **мубрамияту** рӯзмарраю саривақтӣ будани рисолаи илмии Мирзоалиева Шукрона Эмомалиевна дар мавзӯи «Вижагиҳои тарҷумани соматизмҳо дар матнҳои бадеии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ (дар асоси маводи «Гулистон»-и Саъдии Шерозӣ ва тарҷумаҳои англисии он)», ки барои дарёфти дараҷаи илмии доктори фалсафа (PhD) – доктор аз рӯйи ихтисоси 6D021300 – Забоншиносӣ

(6D021302 – Забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ, қиёсӣ ва муқоисавӣ) пешниҳод гардидааст.

Рисола аз рӯи мазмуну муҳтаво, мундариҷа ба **ихтисоси 6D021302 – Забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ, қиёсӣ ва муқоисавӣ мувофиқат менамояд.**

Саҳми шахсии довталаби дараҷаи илмӣ дар он аст, ки пажӯҳиши муқоисавии муқаммали соматизмҳо «Гулистон»-и Саъдии Шерозӣ ва тарҷумаҳои англисии он дар робита ба тасвири забонии ҷаҳони тоҷикон ва англисзабонҳо бори нахуст дар шакли диссертатсия ба анҷом расидааст.

Натиҷаҳои таҳқиқот барои ҳалли як қатор масъалаҳои амалӣ ва назариявии самтҳои мазкур метавонанд истифода шаванд ва ҳамчун асос ва замина барои таҳқиқотҳои минбаъдаи илмию назариявии онҳо хидмат намоянд. Ҳамзамон, ҷиҳати шинохти тасвири забонии ҷаҳони тоҷикон ва дар муқоиса бо англисзабонон заминаи хубе хоҳад шуд.

Навгонии илмии таҳқиқот. Бори нахуст пажӯҳиши муқоисавии вижагиҳои соматизмҳо дар тасвири забонии тоҷикон ва англисзабонҳо бар мабноси «Гулистон»-и Саъдии Шерозӣ ва тарҷумаҳои англисии он анҷом дода шуд.

Дар диссертатсия бори нахуст аз нуқтаи назари забоншиносии муқоисавӣ тарҷумаи англисии соматизмҳо дар «Гулистон»-и Саъдии Шерозӣ аз диди илми тарҷумашиносӣ ва забоншиносӣ таҳлил ва мавриди омӯзиши муқоисавӣ қарор гирифтанд. Ҳамзамон, ба таври системавӣ ва оморӣ соматизмҳое, ки дар «Гулистон»-и С. Шерозӣ истифода шудаанд, мавриди баррасӣ қарор гирифта, вижагиҳои тарҷумавӣ, фарҳангӣ ва равонии онҳо ошкор карда шуданд. Инчунин, мавқеи соматизмҳо дар таркиби воҳидҳои фразеологӣ ва зарбулмасалу мақолҳои «Гулистон»-и Саъдии Шерозӣ таҳқиқ шуда, равишу усулҳои тарҷумаи онҳо арзёбӣ гардиданд. Дар баробари ин, тасвири забонии ҷаҳони тоҷикон ва англисзабонҳо дар асоси соматизмҳо муқоиса гардида, хусусиятҳои умумӣ ва хоси онҳо ошкор карда шуданд.

Аҳамияти назариявӣ ва илмию амалии таҳқиқот аз он иборат аст, ки диссертатсияи мазкур метавонад барои корҳои пажӯҳиши минбаъда дар соҳаҳои забоншиносии шинохтӣ, фарҳангӣ, равонӣ ва муқоисавӣ, инчунин тарҷумашиносӣ мусоидат кунад.

Натиҷаҳои таҳқиқотро ҳамчун мавод дар пажӯҳишҳои оянда метавон истифода бурд ва дар таҳлили муқоисавии асарҳои бадеӣ ҳамчун маъҳаз истифода кард. Арзиши амалии ин кор дар он аст, ки дар омӯзиши тарҷумаҳои англисии «Гулистон»-и Саъдии Шерозӣ ҳамчун дастур метавон онро истифода кард. Ҳамчунин, маводи диссертатсияро метавон ҳангоми тадрили фанҳои назария ва амалии тарҷума ва тарҷумашиносӣ барои донишҷӯён истифода намуд. Ҳамзамон, ҳамчун маълумот барои муҳаққиқон ва ҳаводорони «Гулистон»-и Саъдии Шерозӣ арзиши амалиро доро мебошад.

Диссертатсия аз рӯйхати ихтисораҳо, муқаддима, се боб, хулоса, тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқот, рӯйхати адабиёти истифодашуда ва интишороти муаллифи диссертатсия таркиб ёфтааст.

Муаллиф дар **муқаддима**и рисола тамоми рӯкҳои тибқи низомнома муқарраршударо матраҳ намудааст. Дар он, пеш аз ҳама, мубрамии мавзуи таҳқиқ асоснок карда шуда, дараҷаи омӯзиши он баррасӣ гаштааст. Ҳамчунин робитаи таҳқиқот бо барномаҳо ва ё мавзӯҳои илмӣ, мақсад ва вазифаҳо, самт ва объекти таҳқиқ, асосҳои назариявӣ ва методологии он, навгониҳои илмӣ, нуктаҳои асосии ба дифоъ пешниҳодшаванда, аҳаммияти илмию амалии пажӯҳиш зикр гардида, роҷеъ ба дараҷаи эътимоднокии натиҷаҳои кор, мутобиқати мавзӯ бо шиносномаи ихтисоси илмӣ, саҳми шахсии доктараби дараҷаи илмӣ дар таҳқиқот, интишороти муаллиф ва сохтори диссертатсия маълумот дода шудааст.

Боби якуми диссертатсия **«Масъалаҳои назариявии тарҷумани асарҳои бадеӣ ва таҳқиқи соматизмҳо дар матнҳои он»** номгузорӣ шудааст, ки он аз 7 фасл иборат мебошад, ки он ба истилоҳи «соматизм» ва ҷойгоҳи он дар забоншиносӣ маълумоти умумӣ дода шуда, андешаҳои забоншиносон роҷеъ ба ин масъала мавриди таҳлилу баррасӣ қарор мегиранд. Аз таҳлилҳои муаллифи рисола маълум мегардад, ки дар нимаи дуюми асри ХХ зери истилоҳи «соматизм» таҳқиқотҳои зиёде дар забоншиносӣ анҷом пазируфтаанд. Дар робита ба мавзӯ ва масъалаҳои фразеология муҳаққиқини барҷаста, аз қабилҳои Н. А. Власова, В. А. Яшманова, Р. М. Вайнтрауб, А. О. Кармишков ва забоншиносони тоҷик Н. Ш. Раҳмонова, Ҳ. Ҳусейнов, О. Назаров, Н. Гадоев, С. Раҳматуллозода, С. Мирзоев, М. Хоҷамиров ва ҷанде дигарон таҳқиқоти арзишманде анҷом додаанд.

Дар боби маъмур доир ба мавқеи соматизмҳо дар тасвири забони ҷаҳони соҳибзабонон таҳлил мегардад. Мусаллам аст, ки инъикоси олами воқеӣ дар тафаккури ворисони ҳар як забон бо мафҳумҳои гуногун ифода меёбад: тасвири олам, амсилаи дунё, манзараи дунё, дарки олам ва ғайра. Тасвири олам манзараи комил ва пурраи дунёст, ки дар он натиҷаи фаъолияти руҳӣ ва равонии инсон муҷассам мегардад ва ё ҳамчун амсилаи дунё мантиқан дарк кардани муҳити атроф ва ҷаҳонбинии инсон аст.

Соматизмҳо объекти воқеӣ мебошанд ва дар тасвири олами ҳақиқӣ дар тафаккури соҳибони забон ба таври воқеӣ инъикос меёбанд. Аммо ҳангоми истифода дар таркиби фразеологизмҳо ва зарбулмасалу мақолҳо онҳо тобишҳои маъноӣ пайдо мекунанд ва тасвирҳои гуногунро дар фаҳмиши мардум ба вуҷуд меоваранд. Бесабаб нест, муҳаққиқон бар он ақидаанд, ки «инсон олами воқеиро ба воситаи забон баён мекунанд ва забон дар ташаккули тасвири олам кумак мерасонад. Доир ба гуруҳбандии соматизмҳо маълумот дода мешавад, ҳамчунин асари безаволи **«Гулистон»-и Саъдии Шерозӣ ва корбурди соматизмҳо дар он»** ногузорӣ шудааст, маълумоти мухтасар доир ба «Гулистон»-и Саъдии Шерозӣ дода шуда, мавқеи соматизмҳо дар он таври иҷмолӣ таҳлил мешавад. Хизмати Шайх Саъдӣ дар адабиёт, ахлоқ,

балоғат, ҳикмат бебадал аст, аммо бахши ҳунари Саъдӣ дар истифодаи моҳиронаи соматизмҳо низ шабех надорад.

Ҳамчунин, дар боби мазкур доир ба тарҷумаҳои «Гулистон»-и С. Шерозӣ маълумот медиҳад. Зикр мегардад, ки тарҷумаи «Гулистон» ҳамчун асари панду ахлоқӣ дар ибтидо дар мадрасаҳо ба роҳ монда шуда буд. Аввалин тарҷумаи «Гулистон» бо забони туркӣ соли 792 ҳиҷрӣ (1390-1391м) аз тарафи Сайфи Саройӣ амалӣ мегардад. Ҳамин гуна, мутарҷимон Муродхочаи Тошкандӣ, Ғафур Ғулом ва Ш. Шомухаммедов низ дар тарҷумаи узбекии «Гулистон» саҳми беандоза гузоштаанд. Дар ин боб **«Хусусиятҳои тарҷумавии соматизмҳо дар асарҳои бадеӣ»** доир ба баъзе хусусиятҳои тарҷумаи соматизмҳои «Гулистон»-и Саъдии Шерозӣ иттилоъ дода мешавад.

Боиси қайд аст, ки соматизмҳо дар матнҳои бадеӣ дар таркиби воҳидҳои фразеологӣ истифода шуда, хангоми тарҷума ба ғалатҳо мувоҷеҳ мешаванд. Яке аз масъалаҳои муҳимме, ки дар забоншиносии муқоисавӣ таваҷҷуҳи муҳаққиқонро ба худ бештар ҷалб менамояд, ин тарҷумаи вожаҳою истилоҳоти ҷудогона ва, бахусус, воҳидҳои фразеологӣ бо ҷузъҳои соматикӣ мебошанд. Тарҷумаи чунин унсурҳои забонӣ воқеан қори саҳл нест. Тарҷумаи бадеӣ омили муҳим ва мустақили адабиёти миллӣ буда, дар рушди он саҳмгузор аст.

Дар боби дуҷуми диссертатсия – **«Вижагиҳои тарҷумаи англисии соматизмҳои узвҳои берунии инсон дар «Гулистон»-и Саъдии Шерозӣ»**, ки аз 6 фасл ва дар маҷмӯъ аз 16 зерфасл иборат мебошад, асосан тарҷумаҳои Франсис Гладвин ва Эдуард Бекхаус Иствик мавриди муқоиса бо матни асли «Гулистон» қарор гирифта, вижагиҳои тарҷумаи англисии соматизмҳои узвҳои берунии инсон – қисматҳои сару гардану рӯй ва дасту по таҳлил мешаванд. Ба ақидаи муаллиф вожаи «сар» дар «Гулистон» 279 маротиба истифода шудааст. Дар асоси соматизми «сар» инчунин шаклҳои луғавии дигар низ сохта шудааст. Аз ҷумла: **«саркашӣ», «сару рӯй», «сари сулҳ», «сари хок», «сари зулф», «сари ганҷ», «сари иштиҳо», «саркуфт» «сари хам», «хирасар», «сари ҷамъ»**- барин вожаву ибораҳо истифода намудааст, ки аз ин миқдор дар ҷаҳор ҳолат- **«сархамӣ», «саркуфт», «саркашӣ», «хирасар»** ифодакунандаи ҳолати манфии руҳӣ буда, **«сари ганҷ», «сари иштиҳо», «сари сулҳ», «сари ҷамъ»**. Дар боби мазкур ҳамчунин соматизмҳои забон, дандон ва даҳон таҳлил шудаанд. Ҳамин тавр, дар боби мазкур дар зерфаслҳои алоҳида тарҷумаи соматизмҳои **сар, гардан, рӯй, чаши, бинӣ, дандонҳо, мӯйи сар, лаб, даҳон, абрӯ, риш, ҷоғ, рухсора, забон ва миғзгон** ва тарҷумаи **«Соматизмҳои қисмати дасту по»** мавриди таҳлил қарор гирифтаанд.

Боби сеюми диссертатсия **«Вижагиҳои тарҷумаи англисии соматизмҳои узвҳои дохилии инсон ва зоосоматизмҳо дар «Гулистон»-и Саъдии Шерозӣ»** ном дорад, ки аз се фасл ва зерфаслҳо мурабтаб шудааст. Ва ба баррасии мухтасари мавзӯ бахшида шуда, **«Соматизмҳои ифодакунандаи узвҳои дарунӣ»** мавриди таҳлил қарор гирифтааст.

Фасли мазкур ба зерфаслҳо ҷудо шуда, дар он дар асоси тарҷумаи матнҳои «Гулистон»-и Саъдии Шерозӣ асосан соматизмҳои, ки ифодакунандаи узвҳои дарунӣ мебошанд, таҳлил ва баррасӣ мешаванд. Ба узвҳои дарунӣ, ки бо номи соматизмҳои спланхнонимӣ маъмуланд, *дил, ҷигар, шуш, гурда, рӯда, меъда, талхадон* ва монанди инҳо дохил мешаванд.

Ҳар як қисмати рисола хулосаҳои мушаххаси бобро дар бар мегирад. Муаллифи рисола дар боби мазкур мазкур зоосоматизмҳои дар таркиби ибораҳои *чашими хурус, паланги тездандон, чашими шаппара, чашими мушаки кӯр, даҳони аждарҳо, даҳони шеру паланг, дандони саг, пой магас, пой пил, даҳону чанги гург, сари мор, мағзи шер, коми наҳанг, шохи гов, пари товус, пару бол* ва ғайра таҳлил шудаанд.

Хулосаҳои муаллиф аз натиҷаи бадастовардааш дар 13 банд ҷамъбаст гардидаанд, ки ҳамагӣ асосноканд.

Диссертант ҳангоми таҳияи рисола ба қоидаҳои имлои забони тоҷикӣ ва аломатҳои китобат, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30.06.2021, №268 тасдиқ шудааст, диққати махсус зоҳир намуда, дар асоси ин ҳуҷҷати зарурӣ қорашро омода кардааст. Гузашта аз ин, диссертатсия босаводона таҳия шуда, дар он ғалатҳои имлоӣ, китобӣ ва услубӣ ниҳоят кам ба мушоҳида мерасад, ки ин аз масъулияти баланд ва дониши хуби диссертант шаҳодат медиҳад.

Ҳамин тариқ, аз мутолиа ва таҳлили диссертатсияи мавриди тақрир чунин натиҷагирӣ кардан мумкин аст, ки Мирзоалиева Шукрона Эмомалиевна мавзӯро хуб ҳазм намуда, ба ҳалли вазифаҳои дар назди худ гузоштааш ба ҳадаф расидааст. Маводи назариву амалии фаровоне, ки муҳаққиқ гирд оварда, таҳлил намудааст, аз заҳмати зиёди ӯ дарак медиҳад. Муҳокимарониҳо ва баҳсҳои диссертант дар рисола бамаврид ва илман асосноканд. Аксари мулоҳиза ва нуктаҳои назари баённамудаи ӯ ҷолиби тавачҷуҳ ва арзишманд мебошанд. Автореферати диссертатсия ва худӣ он дар маҷмӯъ ба тамоми талаботи муқарраршуда ҷавобгӯ мебошанд.

Сарфи назар аз дастовардҳо дар фишурда ва ҳам дар рисола баъзе камбудихое ҷой доранд, ки, аввалан, ислоҳпазиранд ва сониян, зикр ва ислоҳи онҳо дар оянда ҳусни корро меафзояд:

1. Ҳангоми истифодаи соматизмҳо яқрангӣ дида намешавад: як қисми онҳо бидуни тарҷума, қисми дигарашон дар шакли тарҷумашуда истифода шудаанд. Хуб мешуд, ки дар ин маврид принципи ягона риоя карда шавад.

2. Дар шароити кунунӣ инъикоси маводи мавриди таҳлил дар шакли диаграмма, гистограмма, таблитса ва ҷадвалҳо яке аз масъалаҳои муҳим арзёбӣ мегардад. Ин масъала дар оянда ба инобат гирифта шавад, аз манфиат ҳоли нахоҳад буд.

3. Дар диссертатсия ва автореферат ҷо-ҷо ғалатҳои имлоӣ, аломати китобат ва техникӣ ба назар мерасад, ки ислоҳи онҳо ҳусни корро меафзояд.

Ин мулоҳизот ва эродҳо ҷанбаи тавсиявӣ дошта, ислоҳпазиранд ва аҳаммияти назариву амалии диссертатсияро коҳиш намедиханд.

Рисолаи номзадии Мирзоалиева Шукрона Эмомалиевна дар мавзуи «Вижагиҳои тарҷумани соматизмҳо дар матнҳои бадеии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ (дар асоси маводи «Гулистон»-и Саъдии Шерозӣ ва тарҷумаҳои англисии он)», кори баанҷомрасида ва мувофиқи талаботи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон таълифгардида буда, ба талаботи бандҳои 31-35-и Тартиби додани дараҷаи илмӣ, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30-юми июни соли 2021, таҳти №267 тасдиқ шудааст, ҷавобгӯ ва муаллифи он сазовори дараҷаи илмӣ илмӣ доктори фалсафа (PhD) – доктор аз рӯи ихтисоси 6D021302 – Забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ, қиёсӣ ва муқоисавӣ мебошад.

Тақриз ба диссертатсия ва автореферат дар ҷаласаи муштаракӣ кафедраи филологияи англисӣ ва кафедраи забони тоҷикии Донишгоҳи славянии Россия ва Тоҷикистон, суратҷаласаи №6 аз 26.01.2024 муҳокима гардидааст.

Дар ҷаласа 18 нафар иштирок доштанд: Натиҷаи овоздиҳӣ: «тарafdор» – 18 нафар, «зид» – нест, «бетараф» – нест.

Раиси ҷаласа:

Номзади илмҳои филологӣ, дотсент,
мудири кафедраи филологияи
англисии Донишгоҳи славянии
Россия ва Тоҷикистон

Турсунова Ф. Р.

Ташхисгар:

Номзади илмҳои филологӣ, муаллими калони
кафедраи забони тоҷикии Донишгоҳи
славянии Россия ва Тоҷикистон

Амлоев А.Я.

Котиби ҷаласа:

«Имзоҳои Турсунова Ф. Р.,
Амлоев А.Я ва Файзулоева Р.Х.-ро тасдиқ менамоем»
Сардори раёсати кадрҳои Донишгоҳи
славянии Россия ва Тоҷикистон

Файзулоева Р.Х.

Раҳимов А.А.

Суроғаи муассисаи пешбар:

734000, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
ш. Душанбе, кӯчаи М.Турсунзода, 30
Тел.: (+992) 37 221-35-50
Факс: (+992) 37 221-35-50
www.rtsu.tj
E-mail: p.rektora@mail.ru